

## Зміст

Пролог .....	9
Розділ 1. Мертвий кіт .....	21
Розділ 2. Дрізд .....	71
Розділ 3. Більярдна зала .....	162
Розділ 4. Місія .....	278
Розділ 5. Червоні рукавички .....	341
Розділ 6. Похорон .....	393
Розділ 7. Вежа .....	470
Подяки .....	635

Літературно-художнє видання

ТАРТТ Донна  
**Маленький друг**  
Роман

Головний редактор *С. І. Мозгова*  
Відповідальний за випуск *Д. О. Орел*  
Художній редактор *Д. В. Ніка*  
Верстальник *О. В. Целуйко*

Підписано до друку 08.03.2024. Формат 60x90/16.  
Друк офсетний. Гарнітура «Minion». Ум. друк. арк. 40.  
Наклад 10000 пр. Зам. №ЗК-007774.

Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля»  
Св. № ДК65 від 26.05.2000  
61001, м. Харків, вул. Б. Хмельницького, буд. 24  
E-mail: [cop@bookclub.ua](mailto:cop@bookclub.ua)

Віддруковано в АТ «Харківська книжкова фабрика «Глобус»»  
61011, м. Харків, вул. Різдяна, 11.  
Свідоцтво ДК № 7032 від 27.12.2019 р.  
[www.globus-book.com](http://www.globus-book.com)

[Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>](http://kniga.biz.ua)

## Пролог

До кінця життя Шарлотта Клів звинувачуватиме у смерті сина себе, бо вона вирішила влаштувати трапезу до Дня матері о шостій вечора, а не в полудень, після церкви, як було у Клівів заведено. На такий новий порядок старші Кліви висловили невдоволення; і хоч вони роздрагувалися головно через недовіру до нововведень, з принципу, Шарлотта відчувала, що ще тоді їй варто було звернути увагу на те затаєне ремствування, що воно було невловним, але зловісним застереженням про будучину; застереженням, яке, хоч у ретроспективі й здається невиразним, є далеко не найгіршим, що випадає в житті отримати.

Хоч Кліви й обожнювали докладно переповідати одне одному навіть найдрібніші події своєї родинної історії, — слово в слово, зі стилізованими наративами й риторичними перебивками, повторювати цілі сцени зі смертних одрів чи пропозицій шлюбу, які відбулися сотню років тому, — події того страшного Дня матері не обговорювали ніколи. Цю тему жодного разу не порушували навіть потайки, віч-на-віч, у довгих автомобільних мандрівках чи на нічних кухнях у безсоння; що незвично, бо саме через ці родинні дискусії Кліви дошукувалися значення світу. Навіть найжорстокіші й найвипадковіші трагедії — пожежа, під час якої немовлям загинула одна з кузин Шарлотти; нещасний випадок на полюванні, у якому помер Шарлоттин дядько, поки сама вона була ще в середній школі — були об'єктом постійних переказів, коли м'який голос бабці й суворий материн гармонійно зливалися з дідовим баритоном та белькотом тіток, а певні декоративні деталі, зімпровізовані зухами-солістами, завзято підхоплював і розвивав хор, доки зрештою груповими зусиллями всі творили єдину пісню; пісню, яку згодом зачували й раз по раз співали всім товариством, яка повільно підточувала пам'ять і ставала на місце істини: розлючений пожежник, котрому не вдалося реанімувати крихітне тільце, мило



обернувся на заплаканого; а на зміну пониклому поинтеру, що кілька тижнів не міг досягнути смерть господаря, з родинної легенди прийшла вбита горем Квіні, яка невтомно обшукувала будинок і всю ніч безутішно вила в себе на майданчику; яка радісним гавкотом вітала того дорогого привида завжди, коли він наближався до подвір'я, привида, що його могла відчувати лише вона.

— Пси бачать таке, що люди не здатні, — завжди в правильну мить оповіді, як за сигналом, виводила Шарлоттина тітка Тет. Вона була своєрідною містикинею, і саме вона впровадила того привида.

Але це не діяло з Робіном: їхнім дорогим маленьким Робсом. Минуло вже понад десять років, а його смерть мучила досі; ніяких деталей не прикрашали; її жах не підлягав лагодженню чи впорядкуванню через жодні відомі Клівам інструменти оповіді. І — тому що ця норавлива амнезія запобігла перекладу смерті Робіна на ту милу родинну говірку, котра розгладжувала навіть найгіркіші таємниці, надаючи їм зручної збагненої форми — спогади про події того дня були хаотичними й фрагментованими, ніби блискучі дзеркальні уламки жахіття, які займалися від запаху гліцинії, скрипу шворки для одягу, певної грозової відтіні весняного сонця.

Іноді ці жваві спалахи пам'яті здавалися фрагментами кошмарного сну, наче нічого з того не сталося насправді. Проте багато в чому, можна сказати, у житті Шарлотти по-справжньому відбулася лише ця одна подія.

Єдиною оповіддю, в яку вона могла розмістити цю веремію образів, була оповідь про ритуал, який не змінювався ще з її дитинства: композиція сімейного зібрання. Та навіть це не надто допомагало. Того року процедурами знехтували, домашні правила проігнорували. З висоти часу все сприймалося за віху, що вказувала на катастрофу. Трапеза була не в домі її діда, як зазвичай, а в її домі. Корсажі були з цимбідіуму, а не звичних троянд. Курячі крокети, — які всім подобалися, Іді Ру вони добре вдавалися, Кліви частувалися ними у дні народження й на Різдво, — але їх ніколи раніше не готували в День матері; скільки всі пам'ятали, вони в те свято завжди їли тільки цукровий горох, кукурудзяний пудинг і шинку.

Ясний грозовий весняний вечір; навислі розтерті хмари і янтареве світло, газон золотився цвітом кульбаби й цибулі. Повітря пахло свіжо й щільно, наче в дощ. Сміх і розмови в будинку,

воркітливий голос Шарлоттиної старої тітки Ліббі, що на мить повищав і осмутнів:

— Ну а як, я такого ніколи не робила, Аделаїдо, я нічого подібного ще в житті не робила!

Усі Кліви любили піддражнювати тітку Ліббі. То була стара дівуля, яка боялася всього: псів, громів, фруктових пирогів із ромом, бджіл, негрів, поліції. Прудкий вітер брязкотів шворкою для білизни й приминав високі бур'яни на порожній ділянці по той бік вулиці. Грюкнули москітні двері. Робін вибіг на вулицю, попискуючи зі сміху через жарт, який йому був розказав дід (Чого конверт такий пишний? Бо він *тримає марку.*), перестрибуючи по дві сходинки за раз.

Як мінімум хтось мусив бути надворі, пантрувати за немовлям. Гарріет тоді було менш як рік — вдумливе насурмлене дитя з чорною кучмою, яке ніколи не плакало. Вона сиділа на передній доріжці, закріплена у своїй переносній гойдалці, котра хиталася туди-сюди, якщо її накрутити. Її сестра, Еллісон, якій було чотири, тихенько бавилася на сходах із Робіновим котом, Ньюнею. На відміну від Робіна — який у тому віці безперестанку сміховито балакав своїм рипливим голоском, валячись на землю з розваги від власних жартів — Еллісон була сором'язлива й слабкодуха, а як хтось намагався повчати її життєвих істин, то починала плакати; бабуса дітей (яка не мала терпіння до такої поведінки) майже не звертала на неї уваги.

Тітка Тет від рання сиділа на вулиці, бавилася з немовлям. Сама Шарлотта, що бігала сюди й туди між кухнею та їдальнею, бувало, кілька разів вистромлювала голову надвір — але стежила вона не вельми уважно, бо Іда Ру, їхня економка, яка вирішила не гаяти часу й узятися за понеділкове прання, металася між подвір'ям і будинком, розвішуючи прання на шворку. Шарлотту це облудно заспокоїло, бо у звичний день прання, понеділок, Іда завжди була в межах чутності — чи то на подвір'ї, чи то біля пральної машини на задній веранді — тож цілком безпечно було залишати надворі навіть найменшеньких. Але того дня Іда була засмикана, до смерті засмикана, бо ж треба було обслуговувати товариство й стежити не лише за плитою, а й за немовлям; і ще настрий у неї був препаскудний, бо зазвичай у неділю вона була вдома вже о першій, а так не



лише її чоловік, Чарлі Ті, мусив сам собі впорати вечерю, а й вона, Іда Ру, пропускала церкву. Вона наполягла, щоб радіо перенесли на кухню й була змога послухати хоч би євангельську програму в Кларксдейлі. Економка похмуро снувала по кухні в чорній форменій сукні з білим фартушком, непоступливо увімкнувши програму на повну гучність, і розливала охолоджений чай у високі склянки, поки чисті сорочки на шворці шарпалися, крутилися й розпачливо закидали рукави у відчутті наближення дощу.

Бабуся Робіна також якийсь час перебувала на ганку; принаймні це було точно відомо, бо вона зробила моментальний знімок. У родині Клівів було не так багато чоловіків, тож такі суто чоловічі справи, як підрізання гілок, дрібний ремонт, перевезення старшого покоління в крамницю й церкву, падали здебільшого на її плечі. Усім цим вона займалася охоче, з моторною впевненістю, чим викликала подив у своїх несмілих сестер. Жодна з них навіть не вмiла водити авто; а бідну тітку Ліббі так лякали всілякі пристрої й механічна машинерія, що від перспективи розпалити газовий обігрівач чи змінити лампочку вона кидалася в сльози. Хоч фотоапарат їх інтригував, водночас вони ставилися до нього насторожено, тому захоплювалися тим, як безтурботно й зухвало сестра обходить з цією мужицькою штуковиною, яку потрібно було, наче пістолет, заряджати, націлювати, а тоді гахати.

— Лиш подивіться на Едіт, — перемовлялися вони, спостерігаючи, як вона з професійною спритністю закручує плівку чи налаштовує фокус. — Нема нічого такого, з чим би Едіт не впоралась.

Згідно з родинною мудрістю, Едіт, попри її приголомшливі й розмаїті сфери компетентності, не володіла якимсь особливим даром стосовно дітей. Вона була горда й нетерпляча, а її поведінка не заохочувала до тепла; Шарлотта, єдина її дитина, за розрадою, прихильністю й заспокоєнням бігала до своїх тіток (особливо Ліббі). І поки Гарріет, немовляті, ще далеко було до проявлення бодай якоїсь впадоби до когось, Еллісон жахалася від жвавих бабусиних спроб відбити її від мовчання, і плакала, коли її відвозили залишатися в тієї вдома. Але, Господи, як же Шарлоттина мати любила Робіна, і якою взаємністю він їй відповідав. Вона — гордовита жінка середнього віку — грала з ним у квача на передньому подвір'ї й ловила в саду змії і павуків, щоб він бавився;

навчала його смішних пісень, яких наслухалася від солдатів, коли була медсестрою під час Другої світової війни.

Дівчина Пег на світі жила,  
В неї нога дерев'яна була

— співав він разом із нею своїм хрипким милим голоском.

*ЕдіЕдіЕдіЕдіЕді!* Навіть її батько й сестри називали її Едіт, але ім'я Еді Робін дав їй ще коли заледве навчився говорити й наче оглашений літав по газону, радісно покрикуючи. Якось, коли Робінові було років чотири, він цілком серйозно назвав її «старою дівчинкою».

— Бідна стара дівчинка, — сказав був він, серйозний, наче Папа Римський, поплескуючи їй по чолі маленькою вкритою ластовинням долонею. Шарлотта й мріяти не могла про таку фамільярність зі своєю різкою діловитою матір'ю, тим паче коли та лежала у себе в спальні з головним болем, але той випадок страшенно Еді потішив і тепер став однією з улюблених її історій. Волосся в неї посивіло ще до народження Робіна, проте в молодому віці воно було, як і в нього, яскраво-мідяним, наче пенні: «Червоногрудому Робіну-вільшанці» або «Моєму рудому Робіну»<sup>3</sup> писала вона на ярликах його подарунків до дня народження та Різдва. «З любов'ю від твоєї бідної старої дівчинки».

*ЕдіЕдіЕдіЕдіЕді!* Йому було дев'ять, але це вже стало родинним жартом, його традиційним вітанням, його любовною піснею; і коли Едіт вийшла на ганок того останнього дня, що вона його бачила, він, як і завжди, співав їй з того боку подвір'я.

— Ходи цмокни свою стару дівчинку, — гукнула вона йому. Та хоч він і любив, щоб його фотографували, іноді бував у цьому питанні норавливим, — перетворювався на рудоголовий мазок, коли втівав, розмахуючи гострими ліктями й колінами — тож побачивши в Еді на шії фотоапарат, кинувся навтьоки, гикаючи від сміху.

— Ану повернися, збитошнику малий! — гримнула вона, а тоді все одно імпульсивно піднесла фотоапарат і клацнула його. То

<sup>3</sup> Тут назви пташок, в оригіналі (*robin redbreast, red robin*) збігаються з іменем персонажа — «червоногрудий Робін» та «рудий (червоний) Робін», хоча йдеться про вільшанку й мандрівного дрозда.



була його остання фотографія. Розфокусована. Плоский розшир зеленого, зрізаний м'якою діагоналлю, білі поручні й виперта пишнота куща гарденії одразу на передньому плані на краю веранди. Непогідне небо, повите грозовим серпанком, переливчасте зрідження кольорів індиго й сланцю, кипучі хмари, опромінені спицями світла. У кутку кадру розмита тінь Робіна, спиною до глядача, він біжить по туманному газону назустріч власній смерті, яка стояла й чекала на нього — майже видима — у темній місцині під деревом тупело.

Через кілька днів, коли вона лежала в кімнаті із зачиненими віконницями, в голові у Шарлотти, під викликаною пігулками імлюю, пурхала думка. Завжди, коли Робін кудись ходив, — до школи, до друга додому, на день до Еді — йому було важливо попрощатися, лагідно й зазвичай досить довго та церемонійно. У неї назбиралося з тисячу спогадів про дрібні цидулки, які він був написав, повітряні поцілунки, що він їх передавав крізь вікна, його долоньку, що стрекотіла їй угору-вниз із заднього сидіння від їжджих автівок: *бувай! бувай!* Коли він ще був малям, то вивчив «па-па» задовго до «привіт»; так він і вітав людей, і прощався з ними. Шарлотті здавалося особливо жорстоким те, що цього разу не було ніякого «бувай». Вона тоді настільки відволілася, що не могла чітко пригадати, якими словами вони з Робіном обмінялися востаннє, та й навіть коли вона його востаннє побачила, хоч вона потребувала, щоб щось конкретне, якийсь дрібний остаточний спогад узяв її за руку й супроводив — уже незрячу, збиту з ніг — крізь цю несподівану пустелю існування, що простягалася перед нею від тієї миті й аж до кінця життя. Ледь не безуміючи від болю й безсоння, вона невпинно белькотіла до Ліббі (саме тітка Ліббі допомогла їй прожити той час, Ліббі та її прохолодні тканини й холодці, Ліббі, яка разом із нею не спала всю ніч, ночі й ночі, Ліббі, яка ні на мить її не покидала, Ліббі, яка врятувала її); бо ні її чоловік, ні взагалі ніхто не міг бодай на крихту її розрадити; і хоча її мати (яка про чуже око «нормально це прийняла») у своїх звичках і зовнішності не змінилася, а продовжувала відважно займатися щоденними справами, Еді вже ніколи не стала такою, як колись. Горе обернуло її на камінь. Це здавалося сущим жахіттям.

— Вилазь уже з того ліжка, Шарлотто! — гаркала вона, розчухуючи віконниці. — На, випий кави, причешися, не можна тобі вічно так вилежуватися. — І навіть стара невинна Ліббі деколи здригалася від кардинальної прохолоди в погляді Еді, коли та відверталася від вікна, щоб зміряти очима доньку, яка нерухомо лежала в темній спальні: розшаліла, нещадна, наче Арктур<sup>4</sup>.

— Життя продовжується. — То була одна з улюблених приказок Еді. То була брехня. У ті дні Шарлотта й далі прокидалася в заурманеному делірії, щоб розбудити мертвого сина перед школою, і по п'ять-шість разів вставала серед ночі, гукаючи його. І іноді, на якусь мить-другу, вона була впевнена, що Робін десь нагорі, і все це просто нічне жахіття. Та коли очі пристосовувалися до темряви й бридкого розпачливого безладу (серветки, флакони з-під ліків, мертві квіткові пелюстки), що всипав приліжкову тумбу, вона знову починала ридати, — хоч до того вже проридалася аж до болю в грудній клітці — бо Робіна не було нагорі, як і в жодному іншому місці, звідки він міг би колись повернутися.

Він було вставляв карти собі між спиць велосипеда. Хоча Шарлотта й не усвідомлювала цього, коли він ще був живий, але саме за їхнім тріскотінням вона відстежувала його прибуття й відбуття. Якось дитина по сусідству мала велосипед, що звучав точно так само, і щоразу, як Шарлотта чула десь далеко цей звук, то на одну запаморочливу, чарівно жорстоку мить невіри серце їй підкидалося.

Чи кликав він її? Роздуми про його останні миті розривали душу, проте ні про що інше вона думати не могла. Як довго? Чи мучився він? Цілісінський день вона витріщалася на стелю спальні, поки по тій ковзали тіні, а тоді лежала в темряві без сну, втупившись у сяйво від люмінесцентного циферблата годинника.

— Від того, що ти цілими днями лежиш у ліжку й реवेश, у світі нікому краще не стає, — бадьоро повчала Еді. — Тобі стане значно краще, якщо вдягнешся й сходиш навести лад на голові.

У снах Робін був невловний і далекий, щось приховував. Вона воліла почути від нього хоч якесь слово, але він ніколи не дивився

<sup>4</sup> *Arcturus* — найяскравіша зоря в сузір'ї Волопаса та в північній півкулі неба. Четверта найясніша зірка в нічному небі. Відіграла важливу роль у мітологіях багатьох народів.